

Хмельницька міська рада
Управління культури і туризму
Централізована бібліотечна система
Хмельницької міської територіальної громади
Центральна публічна бібліотека

Кузьма Матвіюк

«І я цей шлях пройшов...»

Спогади

Хмельницький, 2024

908(477.43)

МЗЗ

Матвіюк К.І.

І я цей шлях пройшов...: спогади : інформ. буклет / К. І. Матвіюк ; Хмельниц. міськрада, Упр. культури і туризму Хмельниц. міськради, ЦБС Хмельниц. міс. територ. громади ; уклад. Т. М. Колокольникова ; корект. О. Б. Василичина. — Хмельницький : [б.в.], 2024. — 32 с.

У буклеті Кузьма Матвіюк ділиться спогадами зі своєї юності та своїми поглядами на події, які оточували його в минулому. Він розповідає про власні переживання та сприйняття головних історичних подій, які вплинули на Україну.

Особливу увагу автор приділив темі Голодомору, розглядаючи його як геноцид українського народу.

Крім того, буклет відкриває тему Майдану, війни 2014 та 2022 років, а також сучасний стан справ, коли Україна продовжує жити в умовах війни.

Цей буклет стане корисним для всіх, хто має бажання глибше розуміти минуле та сучасність України через призму думок і досвіду Кузьми Матвіюка.

Центральна публічна бібліотека

вул. Подільська, 78

м. Хмельницький

29000

E-mail: kmchs.c@gmail.com

Сайт: www.cbs.km.ua

Укладач: Колокольникова Т. М.

Коректор: Василичина О. Б

Кузьма Матвіюк — видатний правозахисник та відомий громадський діяч. Він відзначається активною участю у національному русі відродження під час шістдесятих років. Однак за свою невтомну боротьбу за права та свободи українського народу він став об'єктом переслідувань та свободи українського народу він став об'єк-

том переслідувань та репресій з боку радянського режиму.

У період з 1972 по 1976 роки Кузьма Матвіюк перебував у радянських концтаборах Мордовії через свою активну громадянську діяльність. Після звільнення його і його сім'ю продовжили переслідувати.

Ця тривала підпорогова війна велася проти нього та його родини аж до 1985 року.

Кузьма Матвіюк також відзначився як один із засновників Народного Руху України на Хмельниччині. Він був делегатом на Установчому з'їзді НРУ та обіймав посади голови Хмельницького міськрайонного НРУ з 1990 по 1992 роки, а також співголови Хмельницького крайового НРУ у 1991 році.

У післявоєнний період Кузьма Матвіюк заснував обласну організацію Всеукраїнського товариства політв'язнів і репресованих, очолюючи її аж до 1999 року. Його робота та зусилля спрямовані на захист прав людини, відстоювання справедливості та пам'ять про політв'язнів і репресованих.

Зараз Кузьма Матвіюк продовжує проживати на Хмельниччині разом зі своєю сім'єю, несучи на собі славу відданого правозахисника та визнаного громадського діяча.

Власне захворювання на меншовартість і вивільнення від неї

Моє навчання у молодших класах припало на післявоєнний час — 1947–1951 роки. В четвер останнім уроком завжди була виховна година. Наша вихователька, окрім картання за успішність, розповідала про війну, про перемогу. І неодноразово поверталася до причини поразок у перший рік війни. Виявляється, що коли Гітлер віроломно напав на СРСР, то його війська спочатку почали захоплювати Україну. Але українці зрадили і відкрили фронт. Німці з цього скористалися, окупували Україну і пішли далі. І лише коли вони увійшли в Росію, там російський народ мобілізувався, відігнав загарбників, а згодом визволив і нас — українців. Ми росли слухняні і пригнічені, безконечно вдячні росіянам за визволення. Тоді я вирішив, що в школі я ще перебуваю українцем, а після закінчення виїду з села і запишуся «руським». В такий спосіб я мав позбутися ганебного тавра — «зрадник».

Виїхавши із села після закінчення середньої школи, я не уник і такої поширеної хвороби, як «самоїдство». Це коли тобі видається, що все своє українське — погане, всі українці погані, всі невдачі і негаразди через поганих українців... На щастя, я не був позбавлений можливості бачити і аналізувати. Так я звернув увагу, що українські хлопці проходять військову службу будь-де, але за межами України, натомість в самій Україні, а найбільше в західних областях (Прикарпатський військовий округ), служать виходці із Росії. Тоді я запитав у старших людей: — А як було до війни із національним складом війська, яке знаходилось на території України? — Так само, — відповідали мені. — В цьому питанні політика не змінювалась... То виходить, що не українці здалися в полон і відкрили фронт, як розповідала нам вчителька... Я почав ставити під сумнів інформацію, яку нам подавали, і ті висновки, які логічно витікали з цієї неправдивої інформації. Так,

крок за кроком, я почав усвідомлювати, що росіяни на державному рівні всіма засобами радянської пропаганди, систематично і цілеспрямовано оббріхують мій народ. Як наслідок таких спостережень, я відкинув свій намір — переписатися з «українця» на «руского».

У студентські роки шквалом посипалась інформація про злиття націй, про їх відмирання. Однак я вже не сприймав все на віру і бачив очевидний абсурд чи політичне шарлатанство: компартія створила і забезпечила всі умови для гармонійного і всебічного розвитку націй, зокрема, їх національних культур. І ось нації розвиваються, розвиваються, досягають небачених висот у своєму розвитку і ...відмирають. Але ж не можна було не бачити справжнього відмирання, не чекаючи досягнення «небачених висот у своєму розвитку» — тисячі і тисячі українців зрікалися рідної мови і переходили на російську. Я відчував присутність якоїсь велетенської сили, яка змушувала людей зрікатися свого єства, зрікатися материнської мови. І все це відбувалося в одночасі, коли роль російської мови в суспільних процесах ставилась на перше місце нарівні з класовою боротьбою, а подекуди і вище: згадайте вірш А. Ахматової «Мужество»:

*Не трудно под пулями мертвыми лечь,
Не страшно остаться без крова —
Но мы сохраним тебя, русская речь,
Великое русское слово!*

Той тиск, хай і повсякденний, який відчував я, студент Київського ВНЗ, не міг так успішно нищити мову великого народу. Так на моє запитання у магазині канцтоварів «Покажіть мені он той прямокутний трикутник» продавець вдавав, що мене не почув, і йшов в інший бік прилавка. Я йшов за ним і повторював своє прохання. Нарешті, второпавши, що я хочу, він

зверхньо, з докором кидав: «Не можеш сказати па чєлавчєські». «Я саме так і звернувся до вас» — відповідав я. І на цьому тиск, якщо можна це так назвати, закінчувався. Тож я його до уваги не брав, натомість відчував, що існував і існує якийсь глибинний, надзвичайно потужний фактор, який змушує народ зрікатися своєї рідної мови.

Підказка Любові Дражевської

Натрапив на спогади відомої громадської діячки українців діаспори — Любові Дражевської. У 1933 році її, студентку Харківського пед. інституту, направили проходити практику на залізничний вокзал. Вона туди прийшла, і її відвели далеко за приміщення вокзалу, де на тупиковій колії стояв ешелон, вагони якого були заповнені дітьми віком від немовлят до 14 років. Це були дітки, батьки яких повмирали з голоду. Їсти їм щось там давали, але ешелон повільно вимирив. В один погожий день Л. Дражевська десь роздобула кольорових олівців, чистого паперу, вивела діток на двір і сказала, що вони можуть малювати, що хочуть. І була вкрай здивована, коли старші дітки написали на своїх аркушах «Хай живе Сталін» і навколо літер намалювали віночки із квітів. Це не означає, що ці дітки були мовчазні раби, навпаки — це були нащадки гордих і свободолюбивих козаків. Але їх повільно вбивали, і вони це бачили. Фізичне знищення не було поголовним, як винищення Петром I українців в Батурині, і там не писали гасел «Хай живе Петро I». Тут було дещо інше: східні наші сусіди силоміць накладали свою національну модель на нашу українську. Тих, хто її не сприймав, фізично знищували. І у дітей залишалася одна-єдина можливість залишитись живими — це сприйняти чужу національну модель, зробитися схожими на своїх вбивць, повністю підкоритись їм, приховавши чи відкинувши всі свої національні ознаки: мову, звичаї, риси характеру... І іншого вибору в них не було. Хтось з того ешелону і

вижив та передав по спадковості цей спосіб вижити фізично — це стати схожими на росіян і змішатися з ними, а відтак сховатися. Потреба в цьому існувала постійно, бо за висновком І. Драча — «Перший урок, який уже стає невід'ємною складовою свідомості українця, полягає в тому, що в Росії ніколи не було, немає і поки що не передбачається іншого інтересу в Україні, ніж винищення до решти, до ноги, до пня української нації».

Сьогодні можна знайти потомство тих, хто вижив. Це пилипенки, слюсаренки, сердюки, які вимагають для російської мови статусу державної, не визнають іншої церкви, крім московської, а сьогодні деякі з них навіть воюють проти України у складі російських найманців на території Донбасу.

Доцент Східноукраїнського університету ім. В. Даля Ірина Магрицька збирала сучасний український фольклор у східних областях України і навела типові його зразки:

*Убирала бурячок, а де кращий — у мішок.
Принесла його додому, наварила самогону.
Самогонки наварила, все правління пригласила:
Бригадир і голова, ще й з району було два.
Всі гуляли, випивали, мою ланку вихваляли.*

Попутно І. Магрицька зазначає, що коли візьмемо силу народних пісень з минулого, то важко збагнути, що творив їх той самий народ. Але ми вернемося до «бурячка». Російська окупаційна влада принесла не тільки нову форму господарювання — колгосп, а й нові відносини між людьми, а вже традиційним нашим відносинам місця не було. Швейцарський юрист Рафаел Лемкін, який ввів поняття «геноцид», дав визначення цього поняття. Один із пунктів визначення звучить так: «Накладання національної моделі народу агресора на національну модель поневоленого народу». Спочатку я недооцінював пагубної дії

такого накладання, думалося, що таке можна пережити без особливих труднощів і втрат. Однак при глибшому аналізі я переконався, що це — геноцид. Адже ж наших батьків силоміць заганяли у злочинний світ, де крадіжка, брехня і підкуп — це норма. Наші матері і бабусі після страхітливих потрясінь (колективізація, Голодомор, репресії) почувалися мало не щасливими, опинившись у цій чужій національній моделі — адже можна ж жити і вижити... Але подивимось, що маємо на виході цієї моделі: повна рабська покора, повна відмова від своїх національних прав і запитів, бо інакше тебе зупинять, коли ти кладеш «бурячок у мішок» і присудять термін за «хіщення соціалістической собственности», чи найдуть в хаті закваску чи жорна і засудять «за запрещённое кустарное производство». Тисячі і тисячі українців були засуджені по цих статтях, тисячі загинули, відбуваючи покарання. Годі вже і говорити, що ці люди могли добиватися своїх національних прав чи елементарних людських прав. В такий спосіб народ повільно сходив з історичної арени, ми зникали...

Однак народ — окупант не задовольнявся накладанням своєї моделі на українську модель, а попутно окремі свої характерні риси він приписував поневоленому народові. Таке явище, як здирство і хабарництво в кінці XVIII — на початку XIX століть запопадливий до московитів І. Котляревський в «Енеїді» вже подає як притаманну рису українців:

*Ти знаєш, дурень не бере...
А в нас хоч трохи хто тямущий,
Та вміє жить по правді суцїй,
То той хоч з батька, а здере.*

Вже в наш час колега президента України комік Кошовий зі сцени «95-го кварталу» розносить по світу те ж саме: «Від прадіда

до діда, від діда до батька, від батька до мене передавалася наша національна традиція — алкоголізм». Насправді алкоголізм не є нашою традицією, і поширював цей наклеп Кошовий не в результаті своєї дурі чи необізнаності, а за гроші поширював текст, складений хитрим московітом, який іншим разом розповсюджує слова Сталіна про те, що московський народ «является наиболее выдающейся нацией из всех наций, входящих в состав Советского Союза», що він «руководящий народ» і «что у него имеется ясный ум, стойкий характер и терпение». А вже «алкоголізм» «старший брат» віддає нам...

Фіксація накладеної російської моделі

Насильна заміна нашого традиційного життєвого укладу на привнесений чужий з часом відбилась в прислів'ях і приказках, які почали побутувати з тих пір. Ірина Магрицька наводить приказку, яка широко побутувала до 1933 року: «Лучче в латанім, ніж в хапанім». Сьогодні вона не побутує. Сьогодні чуємо: «Хто хапнув — той в почоті», «Не помажешь — не поедеш», «Не пойман — не вор», «Протів лома нет прійома», «Що везеш — те й гризеш», «Не вкрадеш — не проживеш», «День колгоспний — ніч моя». А переінакшена приказка «Моя хата скраю, я нічого не знаю», яка стверджує відсторонення і безвідповідальність набула загального поширення настільки, що її колишній зміст мало хто й знає: «Моя хата скраю — перший ворога стрічаю».

Підказка Р. Шпорлюка. До розгадки природи існування цього сатанинського тиску на весь народ підводили слова професора Гарвардського університету Романа Шпорлюка: «Демографічна катастрофа 1932–33 років буде з українським народом може навіть століття. Знищено біологічний потенціал народу».

Знайомство з працями Дж. Мейса і Р. Конквеста

І, нарешті, на початку 2000-х років я прочитав праці Джеймса Ернеста Мейса і Роберта Конквеста. Ірина Магрицька описує побачене в одному селі, де мешканці звично ходили по занедбаному урочищі, куди звозили і прикопували у 1933 році померлих з голоду їх односельчан. Дж. Мейс був глибоко вражений від такої неадекватної поведінки людей, які десятки років ходять по кістках своїх прямих родичів. Вивчивши наявну літературу про Голодомор, він задумується і приходять до висновку: «Чому Україна зі своїми колосальними духовними, культурними, інтелектуальними цінностями і здобутками, зі своєю унікальною і високорозвиненою мовою, з 50-мільйонним і талановитим народом, зі своїми сировинними ресурсами раптом опинилася на узбіччі історії? Чому так важко йде процес усвідомлення самих себе як державного народу? Мені ясно, що щось трапилось. Щось винятково важливе. Це був геноцид».

Джеймс Мейс встановлює діагноз: «Це постгеноцидний стан нації. Це страх очевидної смерті, бажання вижити хоча б фізично, позбувшись всього: історії, мови, споконвічних звичаїв, будь-що уподібнитись до вбивць, старатись бути схожими на них і пробувати сховатись поміж ними». Далі він пише: «В умовах масового винищення українського народу такі споконвічні риси його етики, як привітність, доброзичливість, ввічливість, чуйність залишились в минулому. Натомість запанували байдужість і жорстокість».

Дж. Мейс очікував, що після встановлення такого діагнозу в Україні, якщо і не всі, то принаймні багато, спохватяться, аби цьому зарадити. Однак наткнувся на ту ж байдужість, про яку писав. Він метушився і гарячкував: «Чому в Україні це питання має хвилювати тільки мене?» І дещо заспокоївся, коли сам для

себе придумав мотивацію своїх дій: «Ваші мертві вибрали мене». Далі американський історик, дослідник Голодомору 1932–33 років пише про нас: «Постгеноцидне суспільство — це соціум, який був підданий настільки варварській тоталітарній “обробці”, причому впродовж життя не одного покоління, що люди, які зазнали таких нещадних випробувань (йдеться, безумовно, не про все суспільство суціль, але про суттєву, значну його частину, і це справді страшно), свідомо чи несвідомо втрачають базові цінності загальнолюдського та національного життя».

Або як ми підхопили — і хором, або Повторюємо те, що хочуть приписати нам наші вороги...

В Україні нарешті вголос заговорили про те, що українців зумисне і періодично нищили голодом — в 21-му, 32–33-му і 47-му роках минулого століття. Минув страх перед комуністами, і роковини національної трагедії відзначено на державному рівні. І це вже якийсь крок вперед, бо, можливо, тепер пересічний українець почне по-справжньому цінувати Незалежність, берегти її, а відтак буде запорука, що подібне з нами не повториться.

Як і належить, по всій Україні правились молебні, виголошувалися промови і запалювалися свічки. Та де б хто не заговорив чи написав про голод 32–33-х років, друга фраза була вже про людоїдство. Круглий стіл по Голодомору на обласному телебаченні — про людоїдство, панахида на майдані Незалежності 26 листопада — вистава про людоїдство, одна з наймасовіших газет «Сільські вісті» за 25 листопада: «...Матері пожирали своїх дітей», ця ж газета за 26 листопада: «І вже восени у багатьох районах фіксуються численні випадки людоїдства», «Людоїдство і трупоїдство набирають масового поширення». Складається враження, що тільки те й робили, що «пожирали» один одного. Спроби заперечити оте «пожирання» та його «масове поширення»

були марні, бо відразу йшло посилення на архівні документи — записи, зроблені в ті часи головами сільських рад та працівниками міліції. Посилання на архіви діють магічно: це вважається кінцева і незаперечна істина. І ніхто не ставить запитання: хто писав ці документи і хто зберігав їх весь цей час? Чому нікого не зацікавить та обставина, що комуністи заперечували сам факт голоду (а їх спадкоємці — сьогоднішні комуністи заперечують ще й досі), вони навіть знищили результати перепису населення в кінці 30-х років, бо ті вказували на загибель великої кількості людей, а от довідки про людоїдство, виходить, ретельно зберігали?! Це одна із «білих» плям у вивченні Голодомору 1932–33 років. Але про це пізніше, зараз я спробую заперечити по суті.

Свого часу я читав у самвидаві книгу Гросмана «Зигзаг пути». Там описаний голод в Україні в 1932–33 роках. Автор зібрав величезний матеріал про голод, сам був очевидцем, але він не наводить фактів людоїдства. Гросман детально описує, як по-різному ставились голодні батьки до своїх голодних дітей: благання малих діток дати їм їжу в одних батьків викликало спалах ніжності (вони пригортали діток до грудей), в інших спалах гніву (вони кричали на них і проганяли від себе). Але це все. І ніде і згадки, що хтось когось «з'їдав».

У моєму селі Ілляшівка на Старокостянтинівщині від голоду в 30-ті роки померло багато. Із сімох дітей у родині моїх дідуся і бабуні вижило двоє. У нас в сім'ї ніколи не було комуністів і тема голоду не була заборонена. Все, що знали про голод дідуньо, бабуня, мати і дядько, знав і я. Людоїдства у нашому селі і в навколишніх селах не було. Очевидці, мешканці сіл неподалік Києва, розповідають, що через їх села безперервно йшли голодні, виснажені люди, які робили спроби пробитися до Києва, де була їжа. Чи із навколишніх сіл більшовики не вимели продукти дочиста, чи щось доходило з їжі з Києва, але люди цих сіл їжу

мали. Не було випадків нападу голодних з метою здобути харчі, не було крадіжок з боку цих голодних потоків людей — грабувати і красти не дозволяла мораль. Це загальновідомий факт. А в цей час організатори голоду робили записи про «пожирання».

Вже у «мої часи», у 50-х роках, в нашому селі поселився татарин. Згодом він купив у колгоспі коня собі на їжу. І коли у його хаті з'явилась свіжина, я бачив, як далеко наші дівчата обходили його хату, бо звідти доносився запах конини. А дівчата, зауважу, були голодні — це 50-ті роки. Не вірилось, що ці дівчата змогли хоча б теоретично їсти дітей.

Ймовірно, що в тих нелюдських умовах могли траплятися випадки людоїдства як аномалії. Не думаю, що не було їх у блокованому Ленінграді зимою 1942 року. Але ніхто і ніколи не заявляв, що там «пожирали» один одного, і ніхто сьогодні не тиражує випадків канібалізму в осадженому місті.

Чому у нас, в Україні, на 15-му році незалежності, так непомірно тиражуються ці чутки? Мені бачиться, принаймні, дві причини цього явища.

1. Джерелом чуток про масове людоїдство була російська імперська влада, яка зробила все можливе, щоб назавжди прищепити українцям масове людоїдство і тим принизити, скомпрометувати тих, кого вона не встигла знищити, і їх нащадків. Сьогодні це вже не здогадки окремих людей, а очевидне, що голод створили комуністичні стратеги із Москви, і їхньою метою було знищити значну частину українців, а решту принизити, звести до нижчого сорту, упосліджених, які б мовчки важко працювали, нічого для себе не вимагаючи і ні на що не сподіваючись. Маючи в своїх руках все і контролюючи все, вони й створили образ, накинули на нас маску такого собі народу — людожера шляхом писання (руками своїх слухняних посіпак)

довідок про людоїдство і пильного їх зберігання у своїх установах.

2. Це оббріхування впало на благодатний ґрунт нашого національного менталітету. Ще живі чимало очевидців, і їм час від часу доводиться розповідати про ці трагічні роки. Переважну більшість оповідачів не вдовольняє, коли оточуючі слухають і більш нічого, їм обов'язково давай, щоб у слухачів, щонайменше, волосся дибки ставало. Отож, в хід починають іти розповіді страшніші одна за іншу: як хтось когось їв...

Говорячи про успішну спробу зліпити з нас образ народу-людожера, я наведу приклади також «успішного» приниження і в інших сферах. Так, свого часу, коли російська імперія почувалась упевнено, вона заявляла однозначно і вкрай цинічно: «украинского языка не было, нет и быть не может». В інші часи, коли нищити мову під корінь не було можливості, в хід йшла дискредитація мови. Ось як проходив урочистий вечір, присвячений дню 8 Березня в 1970 році, в Умані, в технікумі механізації. Тоді існував негласний припис — в концерті має бути дві українські пісні і українською мовою вірш. Але як мистецьки це подавалось. Виконувались величаві «Я люблю тебя, Россия», «Русское поле», після цього оголошували: українська пісня «Ой служив я в пана» («а та курка-шкабатурка», «а той індик дик-дик, дик-дик»). Далі читалися патетичні вірші В. Рождественського і Є. Євтушенка і оголошували: «Українська гумореска». Виходив дядько, корчив страшну гримасу і шепелявив: «Швиняка чавкнула, а кум наш геп...» І наші технікумівські росіяни вдоволено посміхались: процес йде нормально, під контролем. А викладач суспільних дисциплін з Уманського педінституту вказував навіть термін: «Еще одна пятилетка и с украинским языком будет покончено...» Пролити море народної крові у боротьбі за свободу і незалежність в інші історичні періоди, наш

народ в 1991 році отримав незалежність не в кривавій боротьбі — це правда. Але правда і те, що в установах позалишались колишні імперські кадри, які по-старому, по інерції продовжували працювати на російську імперію, дискредитуючи наше, українське. Ось як проходили святкування десятирічного ювілею на майдані Незалежності в Хмельницькому. Групі молодих хлопців дали по пляшці пива, і ті впхнули пляшки між ноги на рівні статевого органа. Підібрані дівки стали на коліна, обхопивши стегна хлопців руками, і смоктали те пиво. Хіба це не глум? Спробуйте придумати щось «ліпше», щоб спохабити свято...

Чи впливають подібні витвори на пересічного мешканця? По собі знаю, що діють, і достатньо сильно. Наслухавшись про українців-зрадників і росіян-визволителів, я ще в четвертому класі вирішив по закінченні школи виїхати кудись і «записатися» росіянином. Приїхавши після десятого класу на Донбас, я відразу перейшов на російську мову і не зізнався, що я українець, намагаючись вдосконалювати вимову і говорити без акценту. Комплекс меншовартості засів у мене досить глибоко, але я не був позбавлений здатності спостерігати і чути. Можете уявити, скільки потрібно було мені побачити і почути протилежних фактів, щоб вивільнитися від стереотипів, нав'язаних радянською імперською ідеологією! Так, я бачив, що 24-а Самаро-Ульяновська дивізія ім. Леніна «Железная» розміщена у Яворові і Львові, і служать там переважно з Росії, зокрема із Ульяновська і Самари («традиція такава» — пояснювали нам), а наші хлопці — в Мурманську, Білорусії, Німеччині. Я розпитав у старших, і вони розповіли, що й на початку війни була така ж політика, і таке становище із міграціями національностей. Згодом, із розповідей очевидців, я довідався ще одну цікаву деталь: тисячі відступаючих і полонених залишилися в наших селах і містах, і були вони не

українці. Значна кількість з них пішла служити в німецьку поліцію. Вони були охочі випити і закусити, і знаходили це, маючи гвинтівку, у місцевих жителів. Після війни і кількість поліцаїв, і їх вчинки були приписані українцям.

І вже на початку 90-х років вчителька моїх дітей говорила: «Що не кажіть, а у Велику Вітчизняну війну найбільше зрадників дав український народ...» Чи справді ми такі — підлі зрадники, бридкі людожери?..

На початку літа 1972 року я приїхав до матері в село і розповів невтішні справи: я потрапив під руку органам КДБ, і, мабуть, вони мене на кілька років «посадять». Ми вийшли з хати на подвір'я, і мати слізно мене просила: «Кузьмо, роби все, що вони хочуть, щоб тебе не посадили, адже ж звідти живими не виходять».

— Але вони хочуть, щоб я наговорював на інших людей...

Мати змовкла і більше не поверталася до цієї теми. Я був єдиний її син, і у неї, крім мене, не залишалося нікого.

Трохи згодом, в мордовських таборах, я зустрів в'язнів ще сталінських таборів, які розповідали, що після війни в практиці російської каральної системи діяв принцип «приступний мір сам себя унічтожит». Але нищили передусім беззахисних інтелігентів — політв'язнів: на пересилках на ніч в приміщення, де перебувало 50 політв'язнів, впускали 50 кримінальних злочинців, і кожного ранку виносили до десятка мертвих політв'язнів. Так тривало до 50-х років, коли постали вже хлопці із УПА, з української «партизанки». І коли адміністрація звично закривала на ніч групу політв'язнів і групу деградованих кримінальних злочинців, то на ранок вже виносили останніх, а ще через якийсь час від цього методу довелося відмовитися, бо кримінальні відмовлялися заходити: «Ти чьо, начальник? Я на верную смерть не пайду...» Ці молоді хлопці з української «партизанки» (бандерівці) спасли тоді

тисячі політв'язнів. З якою глибокою повагою розповідали мені про них старі політзеки (це були росіяни — колишні офіцери РОА (власовці)).

1989 рік, вересень. Другий день установчого з'їзду Народного руху України. Головував Д. Павличко.

В президії з'їзду виникла суперечка, яка поширилася і на решту делегатів. Д. Павличко спересердя кидає ручкою об стіл і вигукує: «Я зараз також можу встати і піти!..» Частина делегатів схоплюється з місць і біжить до сцени, вигукуючи і розмахуючи руками. Але переважна частина делегатів залишилася на місцях, лише всі встали і скандували «Єдність!», «Єдність!». Я стояв з цією більшістю і був гордий за свій народ.

Дивіться, недруги! Ви завжди вбивали нам в голови, що ми ні на що не здатні, що будь-яка задумана нами справа закінчується розколом і сваркою. А це виявляється брехня!

На жаль, після 1991 року Україна не вивільнилася з-під російського колоніального впливу. Колонізатори продовжують працювати по всій Україні. Московська церква (по суті, виборчі штаби проросійських кандидатів) мало не в кожному селі, газети і телебачення — все це безупинно поганить все наше. І нічого чекати, що нашим дітям нарешті скажуть, що вони діти великого і гордого народу, народу високоморального, з високим почуттям гідності і поваги до інших народів. Поки що нашим діткам не будуть нагадувати сказане французьким інженером Бопланом про українців: «Проста у них тільки одежа...» Нашим дітям будуть продовжувати прищеплювати думку, що українці бридкі, і будуть підтверджувати архівними документами, які виготовили і зберегли наші вороги, які прагнули нашої смерті. Геть думи чужі!

*Кузьма Матвіюк
с. Пирогівці Хмельницького району*

Людоїд з виделкою

На центральній вулиці міста Хмельницького автотранспорт не ходить, а на частині цієї вулиці розміщені портрети Героїв Небесної Сотні і загиблих Героїв російсько-української війни. Серед них є портрет воїна — молоденького хлопця віком 17 років, і це не поодинокі втрати наших дітей такого віку. У них ще немає вусів і бороди, вони ще не обзавелись сім'ями, і єдиною опорою на цьому світі у них була мати. Їй вони і писали з фронту листи-вірші: *«Мамо! Стіни горять в бою!/Мамо! А я стою!/ Мамо! А я в строю!»*

І їх вбивають. Вбиває етнос (московити), який знаходиться на північному сході України і який зупинився у своєму розвитку десь в періоді людоїдства. Проживаючи серед інших народів, він перейняв лише зовнішні ознаки цивілізації, залишившись людоїдом.

Чи погодилася б сучасна людина сидіти за одним столом з людоїдом та ще й саме в той час, коли він з'їдає людину? Однозначно — ні. А якщо людоїд в костюмі, із зав'язаною краваткою, і пожирає м'ясо, подане на гарній тарілці, і при цьому він користується столовим набором — ножем і виделкою та чопорно витирається салфеткою і запиває їжу водою з бокала?

— Та до чого ця гидотлива мова, — скажете ви. Адже ж салфетка і виделка не змінюють суті — людоїд залишається людоїдом... Так, канібалізм мав місце на ранніх стадіях еволюції людського суспільства, це явище затрималось дещо довше в деяких племенах, які набагато відстали від світу у своєму розвитку. Щодо нашого регіону — Європи, про канібалізм можна було б і не згадувати, аби не існували прояви дикості, схожі до людоїдства. Так, у порівняно недалекому 1709 році московське військо захопило наше місто Батурин. Москалі вдиралися в хати

беззахисних українців і поголовно кололи багнетами старих і молодих, немовлят і вагітних жінок. Вже на той час ці дикуни-людожери не називали свої дії справжніми термінами, а старалися найти милозвучні назви. Так, воєвода Меншіков рапортував цареві Петру: «Батурін взят. Населеніє предано мечу». Звичайно, люди із сусідніх держав жахнулись від такого, але не всі. Навіть монарші родини не соромились сідати з ними за один стіл, а потім постійно поставляли наречених для московських царів.

Так сплигло два століття... Московія запозичила у світу зовнішні ознаки цивілізації, але природа дикуна так і залишилась незмінною, хіба що помітно зросли апетити на людську кров, особливо після 1917 року, коли московським вождем стає Ленін — найжорстокіша і найкривавіша постать ХХ століття. Назву декілька настанов цього людоїда: «Беспощадная война против кулаков! Смерть им!», «Надо расширить применение расстрелов,... расстреливать заговорщиков и колеблющихся, никого не спрашивая и не допуская идиотской иолокиты», «Допустимо и возможно, что погибнет и 90 % населения, чтобы оставшимся в живых 10 % удалось дожить до всемирной революции и социализма», «Чем большее число представителей реакционной буржуазии и реакционного духовенства удасться нам по этому поводу расстрелять, тем лучше» (Накази і настанови взяті із 5-го видання повного зібрання творів (ППС) Леніна). Ці накази і настанови «вождя міравово пралетаріата» були виконані — пролито море крові і вбито мільйони людей. За що і навіщо? — А щоб загарбати і пограбувати весь світ. Але, за звичкою, вони знову не називають речі своїми іменами, а знаходять більш милозвучні словесні виверти: «Чтоби вадрузить красное знамя над всій планетой». Світ це бачив і жахався, але знову ж не всі...

Назву відомих світові інтелектуалів, спокушених російськими більшовиками:

Американський журналіст Джон Рід, ам. письменники — Теодор Драйзер, Ентон Сінклер, Уолдо Френк, Джером Девіс.

Англійський філософ Бертран Рассел, англ. письменники — Герберт Уельс, Бернард Шоу, Джеймс Олдрідж, Джон Прістлі.

Данський письменник Мартин Андерсен-Нексе.

Індійський письменник Рабіндранат Тагор.

Німецькі письменники — Бертольд Брехт, Курт Керстен, Генріх Манн.

Французькі письменники — Ромен Ролан, Анатоль Франс, Анрі Барбюс.

Не знаю — чи банальна наївність, чи щедрі подарунки кремлівських правителів впливали на них, але вони, по приїзду в Москву мліли від «Лебедіного озера» і закривали очі на звірства більшовиків. Вони не соромились сідати за один стіл з людоїдами, мало того — вони на весь світ їх вихваляли. Ось кілька уривків із їхніх панегіриків, які розповсюджувались повсюдно:

«Десять дней, которые потрясли мир» (Джон Рід).

«Считаю, что Советское правительство завершает одно из величайших достижений человеческой истории» (Ентон Сінклер).

«Советский Союз начал великий поход в защиту неимущих. В этом — мировое значение и торжество марксизма» (Теодор Драйзер).

«Знамя Советской Социалистической республики — это знамя освобождения» (Анрі Барбюс).

«Здесь, в России, я убедился, что коммунизм может вывести человечество из его теперешнего кризиса и спасти от анархии и разрушения» (Бернард Шоу).

Те ж саме і в решти перерахованих імен, де, з більшою чи меншою мірою запобігання, вихвалялися Росія і її тодішні вожді.

І ось уже наш час — пройшло ще сто років, а нічого не змінилося: та ж демагогія, перекручення смислу і підміна понять,

а в пошуках спільників все той же підкуп з тією різницею, що більшовики платили награваним у 1917–1920 роках золотом, а сьогодні в ходу нафтодолари. А в діях той же розбій, грабіж і мародерство.

Ось частина їх цинічних слововивертів:

Вбивство великого числа чеченців і перетворення міста Грозного на купу цегли — це «заміреніє Чечні».

Збройний напад на Грузію москалі подають, як «принужденіє к міру».

Захоплення Криму — це «возвращеніє Крима».

Вбивство тисяч українців у війні на сході України і розстріл пасажирського авіалайнера — це «очищеніє Донбасса».

Завезення зброї на територію України для своїх найманців — «гум конвой».

Широкомасштабне вторгнення в Україну із різних сторін і бомбардування всієї території України — «спеціальная военная операція».

Коли ж на Київщині агресору дали по зубах, і він втік, покvapливо вивозячи награвані холодильники, пральні машини і унітази — «проявілі жест доброй волі».

Збулося передбачення американського історика Джеймса Мейса: «Претензії Росії до України мають глибоке коріння в російській політичній культурі, і не можна виключати можливість, що рано чи пізно Росія вирішить пред'явити свої претензії не тільки на словах». І підтвердився висновок (застереження) І. Драча, виголошений на Міжнародній конференції по Голодомору у 1993 році: «Перший урок, який уже стає невід'ємною складовою свідомості українця, полягає в тому, що в Росії ніколи не було, немає і поки що не передбачається іншого інтересу в Україні, ніж винищення до решти, до ноги, до пня української нації».

Людство помітно просунулось вперед в моральному, етичному і політичному планах. Однак у спадкоємців Меншикова і Петра I змін не сталося — вони вдираються в Україну, грабують, вбивають і гвалтують... Змінилися лише масштаби звірств і знаряддя вбивств — якщо головорізи Петра I вбивали багнетами, то нинішні дикуни вбивають «градами», крилатими ракетами, керованими авіабомбами.

Коли оглядатись в минуле, то війни і вбивства не новина, але ж на календарі XXI століття — люди навчилися домовлятися і мирно співіснувати, вони (більшість) соромляться жити за рахунок грабежу. І Саудівська Аравія, яка чи не вся розміщена на родовищах нафти, і Японія, яка не має ні нафти, ні металу, існують нікого не грабуючи і не вбиваючи. Натомість Московія залишається все там же — на ранніх стадіях розвитку цивілізації. Так, в минулому році Путін хвалився, що Азовське море вже все всередині Росії, а аграрії московщини зібрали небувалий врожай зерна. І його співвітчизники щиро раділи цьому, зовсім не соромлячись того, «небувалий збір» — це пограбоване зерно з наших елеваторів. Так само вони раділи, коли ракети руйнували житлові будинки наших міст, раділи з великого числа людських жертв, а як щиро досадували, що зима видалась порівняно теплою і українці не замерзли після їхніх бомбардувань наших котелень і електростанцій...

У 2014 році збулося передбачення Дж. Мейса — Росія розпочала загарбницьку війну в Україні, взимку 2023 року вона вже масово вдирається з кількох сторін і обстрілює ракетами всю територію. Українці спромоглися на відсіч. Після року війни вожді Росії в різний спосіб просять ...перемир'я. І тут знову на повний зріст постає людодід з виделкою, який не засвоїв нічого з етики і моралі, завчив лише фразеологію і запровадив лише зовнішні ознаки цивілізованості, залишаючись дикуном: вище

керівництво Росії просить зупинити війну «с учьотом сложівшихся реалій»... Тобто все те, що вони загарбали, то те вже їхнє, дайте їм час, щоб те все пережувати і проковтнути... А на календарі, повторюю, III тисячоліття... Що від того, що вбивство, грабіж і згвалтування ти називаєш «сложівшимся реаліямі»? Це не змінює твоєї суті — огидного анахронізму цивілізації, ти людоїд XXI століття. І спілкування з тобою мало б у всіх викликати стійку відразу і огиду... І викликає у більшості, хвалити Бога, але, на жаль, знову не у всіх...

Чуємо, з подивом, голоси від перших осіб деяких країн: «Не треба принижувати Росію» (?), «Потрібно враховувати інтереси Росії» (?).

У Шевченка є відповідь, вказаний шлях, як позбутися злодія-розбійника. У своєму творі «На вічну пам'ять Котляревському» він говорить нам, що діалог (переговори) зі злодієм є завідомо марна справа:

*Запеклюю душу злодія не спинить,
Тільки стратить голос, добру не навчить.*

Але злодій усвідомлює, що він не може існувати сам по собі, без людської спільноти. І коли люди відрікаються від злодія, і не тільки не підкоряються йому, а й не підпускають до себе, він змушений змінитися. У Шевченка люди не тільки не вступають в діалог зі злодієм, вони повністю відсторонюються від нього. Вони не виходять на злодія з вилами, але і не залишають йому місця у своєму середовищі:

<i>Встануть сердеги працювать, Корови підуть по діброві, Дівчата вийдуть воду брать,</i>	<i>І сонце гляне — рай, та й годі! Верба сміється, свято скрізь! Заплаче злодій, лютий злодій.</i>
--	--

Сьогодні і збройний опір злодієві, і економічні санкції знесилюють його. Коли вся людська спільнота буде сторониться злодія — він буде знешкоджений. Однак коли лунають голоси «Не треба принижувати Росію» (?), «Потрібно враховувати інтереси Росії» (?), зло не зникає, воно надалі утверджується, і марно чекати, що «заплаче злодій, лютий злодій»... То ще скільки народіві потрібно пролити крові, аби у світі не стало нікого, хто б спілкувався зі злодієм, непокоївся його інтересами, купляв дешеву нафту в нього, не дивлячись, що вона розбавлена людською кров'ю?

К. Матвіюк
2 травня 2023 року.
м. Хмельницький

Постгеноцидний синдром

(Синдром — характерні для даної хвороби симптоми)

Історичні періоди, які в часі припадали на кінець століття і початок нового, завжди приносили великі зміни в житті. У нас це знаменні, доленосні зміни — це національне відродження, відновлення української державності, розбудова незалежної демократичної держави... Це величні суспільні дії (зрушення), які потребують як концентрації зусиль кожного члена суспільства, так і взаєморозуміння, узгодження, спрямування цих зусиль в одно русло. Не другорядними тут є впевненість, віра у свої сили і свою правоту. На жаль, у нас із цим далеко не все гаразд. Будь-який задум, що є очевидним кроком вперед у нашому суспільному поступі, відразу ж наштовхується на скептицизм всередині нас самих: «Та нічого з цього не вийде...», «З нашим народом цього не зробиш...». «А чого це не вийде з нашим народом?» — «Бо ми такі... А що, може, не так?»

Дещо — так, а дещо й не так, точніше — не завжди було так. Тривала епоха нашої історії — епоха Козаччини була періодом згуртованості нашого народу, високих його моральних чеснот: гідності, благородства, лицарства... Для прикладу, свого часу дорікали полковнику І. Богуну: «Пане полковнику, а чи варто бути завжди таким прямим і непоступливим? Може, колись варто і поклонитись...» На що полковник Богун відповідав: «Ми, козаки, скидаємо шапку лише перед Богом, і то, коли захочемо». З тих пір багато чого змінилося, зокрема, і в наших поглядах на світ, і в нашій поведінці. Сьогодні в багатьох нащадків славного полковника не проявляються його риси, у поведінці нема того благородства і лицарства, більш того — раз по раз бачимо не тільки відсутність цих рис, а й невідповідність, неадекватність у своїй поведінці.

Приклади неадекватної поведінки:

1990 рік. Ми виходимо із синьо-жовтим прапором на багатолюдний майдан м. Хмельницького і заводим розмови з людьми, пояснюючи, що наш прапор синьо-жовтий, а не червоно-синій і не червоний. Зупиняється і вступає в розмову немолода жіночка. Ми її переконуємо: «Ще коли була Грюнвальдська битва, а наші предки брали участь у ній і йшли вже тоді в бій під жовто-блакитним прапором. А подивіться на картину Репіна “Запоріжці пишуть лист турецькому султану”». «А я, — відповідає жіночка, — родилася під червоним прапором і під ним хочу й померти». І її одяг, її хода, її руки, і обличчя однозначно свідчили, що «під червоним прапором» вона, крім важкої праці, більш нічого й не бачила, однак залишається до смерті віддана цьому прапорові.

1998 рік. Випроводжаємо в армію племінника. Молоді пішли танцювати, ми, старші, залишилися і розмовляли про політику. До нас підійшла старенька жіночка і приєдналась до розмови:

— А всьромно нас Росія завоює, — ствердила вона.

— Тітко Ніно, — заперечував я, — якщо вона піде на нас війною, то ось Микола, Степан і я візьмемо зброю і відженемо їх...

— О, то ти шо, Кузьма, будеш стріляти в братів? — відповідала колгоспниця-пенсіонерка тітка Ніна.

2010 рік. Наше село розміщене на республіканській трасі. На узбіччі траси постійно сидять селяни і продають свою городину. Зупиняються «фури», шофери купляють городину. Зав'язуються короткі розмови: «Та не голосуйте за Януковича, — радять донбаські “далекобійники”. — Він здирав з людей шапки, через його банду ми пізно ввечері боялися вийти на вулицю...» Згодом, на виборах, за нього проголосувало 30 % виборців-односельчан. У

другому турі виборів у 2019 році за Зеленського голосує вже 60 % односельчан.

Кілька років (всього) тому працівники Шепетівського музею М. Островського горою стали проти перейменування музею і зміни експозиції: ніяких музеїв «Україна в революціях», тільки героїчні подвиги чекіста Островського. В тих же роках вчителі однієї з уманських шкіл одностайно протестували проти спроби перейменування школи: «У нас в Україні демократія, — говорили вчителі, — і педколектив вимагає, щоб школа продовжувала носити ім'я Юрія Гагаріна». І в Шепетівці, і в Умані говорили майже дослівно одне й теж: «Це ж наша історія... А хто не хоче знати своє минуле, той не матиме і свого майбутнього...» Причиною такої вибіркової пам'яті, саме до подій, які були привнесені ззовні і залишили сліди, вважаю є відчуття меншовартості, вторинності, що вразило більшість нашої людності.

Позиція відомих представників української інтелігенції — як прояв постгеноциду

Якщо названі нижче особи не є колабораціоністами, то їх позиція може бути пояснена тільки позицією згаданої сільської тітоньки, яка переконана, що «всьромно нас Росія завоює», а тому і робити сьогодні потрібно все сяк — так, аби лише не втратити посаду, але щоб було чим відзвітувати перед окупантами, коли вони знову прийдуть в Україну. Посудіть самі:

Данило Яневський, д-р іст. наук: «Українська держава сьогодні — це згнила УРСР, на яку навішали синьо-жовті прапори і тризуби. З цією державою нічого зробити не можна».

Т. Прохасько, письменник і культуролог (сьогодні він лауреат найвищої нашої національної нагороди — Державної премії імені Т. Шевченка): «Я не маю українського Президента,

українського уряду, української державності, українського телебачення, української армії, української міліції. Я не бажаю брати участь у т. зв. розбудові т. зв. Української держави».

В. Артюхов, соціальний філософ: «Ситуація може повернутися так, що на цій державі доведеться поставити хрест».

Прояви Голодомору сьогодні

Чи відчутні наслідки Голодомору сьогодні? На жаль, чи не на кожному кроці. Найперше — це страх, який передався вже по спадковості наступним поколінням і вкоренився в їх свідомості. Цей страх паралізує як дії, так і мислення.

— Та не бійся бути українцем, — дорікаю своєму знайомому.
— Ніхто ж сьогодні за це не б'є...

— Сьогодні — не, — відповідає він.

— Всьоромно нас Росія завоює, — говорить мені старенька жіночка.

Мільйони українців обирають владу всіх рівнів, керуючись (чи оглядаючись) пересторогою, що «всьоромно нас Росія завоює». В результаті ми маємо владу із людей не українських, таких, які не розуміють національних інтересів, а не рідко активно сприяють інтересам держави, ворожої до України. Для таких Україна — це територія зиску, територія збагачення, а корінний народ — «біомаса».

Фактично ми продовжуємо перебувати у російському полоні, і росіяни поводяться з нами, як з полоненими. Так було під Іловайськом, коли російські регулярні війська вступили на територію України, оточили наші добровольчі батальйони і підступним способом змусили їх слухатися — відступати по визначеному (пристріляному) російськими військовими «коридору» і у визначений ними час. Була дана обіцянка російськими командирами про безпечний відступ наших

захисників. Наші хлопці повірили у «слово чести русского офіцера», і коли вони почали відступати по відведеному коридору, росіяни їх повбивали. Після цього московське духовенство пообвішувало вулиці Києва бігбордами, на яких настоятель Києво-Печерської лаври Павел закликав: «Простіть кривдникам своїм». А в Хмельницькому керівники освітою організовували і проводили багатолюдну ходу і мітинг, де закликали учнівську молодь і студентів до миру.

Після масового розстрілу російськими військовими наших добровольців під Іловайськом боляче сьогодні читати застереження Дж. Мейса, сказані ще у 2000 році: «Претензії Росії до України мають глибоке коріння в російській політичній культурі, і не можна виключати можливість, що рано чи пізно Росія вирішить пред'явити свої претензії не тільки на словах. І все це відбувається під гучними гаслами про дружбу двох братніх народів. Зрозуміло, що повірити в таку дружбу може народ з деформованою постгеноцидною психікою».

Що робити? То що ж робити, якщо ми не збираємось «ставити хрест»?

Мусимо вивільнитись від страху, повірити в себе і свій народ, жити, працювати, захищати свій дім і наводити в ньому порядок. Адже не лише мій знайомий боїться приходу росіян і веде себе відповідно, аби уникнути неминучого покарання — тисячі скуті і оповиті цим страхом. Саме про це говорив Є. Сверстюк: «Нині затяжна хвороба знесилює народний організм, ослаблений пасивним очікуванням нових підступів і ударів. Постгеноцидна нація залишається в пасивній обороні, у ній бракує сміливих безкорисливих захисників. Комунізм безвідповідально розтрачував природні ресурси і моральний людський ресурс. Ми стоїмо перед проблемою їх відновлення».

Затяжна хвороба все ж проходить, але надто повільно, а час іде — нас не чекає і надсилає нам (як і іншим народам) нові виклики. І в нас обмаль часу, а тому Україна край потребує сміливих безкорисливих захисників. І вони є! Одиначні випадки бачив ще Василь Стус і щиро радів:

*Та виростають з личаків,
Із шаровар, з курної хати,
Раби зростають до синів
Своєї України-матері.*

Принагідно зауважимо, щоб із «личаків і шаровар» зростали Сини України, потрібні зусилля нашої школи, та, на жаль, саме в школі в проблемі національно-патріотичного виховання великі завали...

І залишається проблема: як найшвидше подолати хворобу?

Ось рецепт людини, близької по духу до славного Дж. Мейса — головного редактора газети «День» Лариси Івшиної: «Для цього потрібні сподвижники... Це частина тієї роботи по відтворенню, оздоровленню, еволюції. Бо постгеноцидність — це не на віки. Вона лікується любов'ю, добром, знанням, терпінням».

Вірю, що так і потрібно поступати, коли перед тобою етнічний українець із деформованою психікою. Але населення України багатонаціональне. Не тисячі, а мільйони в Україні дітей і внуків тих, кого завезли сюди з Росії російські більшовики, і які зобов'язані були нас «бдіть», «прісекать», «направлять і предотвращать» та «кальним железом вижигать». Корінний народ України у переважній своїй більшості послуговується у міжнаціональних відносинах позицією (формулою) М. Грушевського, який говорив, що Україна може бути рідним домом для людини будь-якої національності, якщо вона любить Україну і працює на її благо. Після відновлення державності у

1991 році всім росіянам було надано громадянство України, не питаючись, як вони потрапили сюди і що тут робили... Держава гарантувала і забезпечила їм рівність. І багато росіян почали жити за формулою М. Грушевського — працювати на благо України, любити її і захищати на полі бою від агресора. Але багатьох забезпечена нашою державою рівність не влаштувала, — імперія привчила їх до зверхності. Впродовж 30 років вони обирають такого Президента України, який більше руйнує державу, аніж зміцнює, вони завше там, де загроза Україні... Для прикладу — в серпні цього року сотні, а може й тисячі їх, молодих і дужих, пішком йшли із Кам'янець-Подільського в Почаїв ...молитися. А сотні наших поліцейських, також молодих і дужих, замість захищати нашу землю від російської агресії, захищали спокій і безпеку багатотисячної ходи прихильників церкви, керівництво якої знаходиться в Москві і безпосередньо бере участь в організації і відправленні в Україну вбивць. Ми мусимо якось позбутись і цього та не допустити, щоб ці молодики в якийсь момент не отримали зброю і не створили «Хмельницьку народну республіку» або забезпечили окупацію Хмельниччини московськими «асвабадітелями».

18.09.2023 року
Кузьма Матвіюк

Твори та публікації автора:

Матвіюк К. І. І ми цей шлях пройшли : національне відродження: спогади, свідчення, оцінка подій і моя участь у цьому русі / К. І. Матвіюк ; Харківська правозахисна група. — Харків : Права людини, 2010. — 500 с.

Матвіюк К. І. І ми цей шлях пройшли. Національне відродження: спогади, свідчення, оцінка подій і моя участь у цьому русі / К. І. Матвіюк. — 2-ге вид. — Хмельницький : Сторожук О. В., 2018. — 424 с.

Матвіюк К. Білі плями Голодомору / К. Матвіюк // Подільські вісті. — 2006. — 2 лют. — №64.